

הרב משה הילמאן

רב ור"מ בפלעטבוש נ"י
מח"ס "עומק הכבוד" על כיבוד או"א

למה מברכים הברכה שלפני הפטורה בטעמי המקרא

נוהגין להטעים את אמירת הברכה שלפני ההפטרה, אשר בחר בנביאים טובים וכו', בניגוני טעמי המקרא של פסוקי הנביאים, וכנדפס בהרבה חומשים וסידורים.

וצ"ב למה דוקא בברכה זו הנהיגו כן, ולא בברכות שלאחר ההפטרה, וכן לא בברכות שלפני ולאחר קריאת התורה, ולא בשום ברכה שבעולם.

ועוד צ"ב דלכאורה טעמי המקרא אינם שייכים כי אם על קריאת פסוקי התורה נביאים וכתובים, ולא בברכה שתקנו חז"ל. ובכן מה ענין הטעמים לברכה הזאת.

וכדי להבין זאת ראשית דבר עלינו לעיין במקור הברכה הזאת, למצוא פשר לדבר הזה.

והנה המקור לברך לפני קריאת ההפטרה הוא במסכת סופרים (פי"ג) דאיתא שם: וכן בנביאים אומרים ברוך וכו' אשר בחר בנביאים טובים וכו' הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו, ובנביאי האמת וצדק עכ"ל, וכן הביא הרמב"ם בסדר תפלות (בסוף ספר אהבה). ונוהגין כן בכל תפוצות ישראל. אמנם בכל המקומות האלו אין שום זכר לדבר שברכה זו תהא שונה מהברכות שלאחר ההפטרה, שלמענה נצטרך לטעמי המקרא. וכן בספרי רבותינו הראשונים לא מצאנו מקור שברכה זו יטעימו בטעמי המקרא. וחפשי ובדקתי בסדורי רבותינו הראשונים, וגם בהם לא מצאתי שהברכה הזאת טעונה טעמי המקרא.

והנה לראשונה מצאתי כן בסידורו של רבי שבתי סופר מפרעמישלא (חלק ב' סדר קרה"ת לשבת) שהי' מתלמידי רבינו הלבוש ז"ל. וסידורו זה נדפס לראשונה בפראג בשנת שע"ז לפ"ק, בהסכמת הרבנים הגאונים ראשי ועד ג' ארצות, הלא הם: רבינו המהרש"א, הב"ח, הכלי יקר, הבעל תבואות שור זכרון לברכה, ועוד. וכן הסכימו עליו רבותינו, השל"ה, הסמ"ע, המשאת בנימין, המגלה עמוקות זכרון לברכה, ועוד. ובחלק א' לסידורו (הקדמה כללית עמ' 33) כתוב שם וזה לשונו: הלא יראו בעיניהם שקדמונים עשו ניגוני הטעמים בברכה שלפני ההפטרה עכ"ל.

הרי מדבריו יוצא מפורש שדבר זה יסודתו בהררי קודש שהנהיגו רבותינו הקדמונים ז"ל. אמנם לא ביאר שם טעמא דמילתא, למה קבעו הקדמונים ניגוני הטעמים בברכה זו.

וכן מצאתי בסידור "עמודי שמים" להגאון הריעב"ץ ז"ל שנדפס בשנת תק"ה לפ"ק, שגם הוא הדפיס הברכה הנ"ל עם טעמי המקרא, וכן הדפיס אח"כ גם הגאון ר' יצחק מאלצאן ז"ל בסידור "אשי ישראל" להגר"א. וכן בסידור הגר"א בנגלה ובנסתר שהוציא הגאון ר' נפתלי הערץ הלוי ז"ל, וכן הביא גם הגאון המובהק ר' יצחק דוב הלוי באמבערגער ז"ל אב"ד ווירצבורג בסידורו "עבודת ישראל" (רעדלהיים תרכ"ח), ועוד. אמנם גם הם לא ביארו למה נקבעו טעמים לברכה זו.

טעמי המקרא במשניות

והנה למעשה לא בברכת ההפטרה בלבד נקבעו הטעמים, אלא מצינו גם במשניות הקדומים שהיו טעמי המקרא, וכמ"ש השלה"ק (מס' שבעות פ' נר מצוה אות ל"ג (ס"ג) ד"ה

מצאתי כי ט"ו דרכים צריכים לעסק התורה) שדרך הלימוד צריך להיות בשיר, בין במקרא בין במשנה. ולזה תמצא ספרי המשנה הקדומים, כתובים עם הניקוד והטעמים, עכת"ד.

וכן הובא בספר עליות אליהו הכולל תולדות הגאון רבינו אליהו מווילנא ז"ל (דפוס ירושלים תשמ"ט עמ' צ"ו אות ט"ו) שמביא בשם ספר בן פורת, שהגר"א ניסה חכם אחד בחכמת הדקדוק, אם יוכל לשנות משנה בהטעמת הטעמים על פי משפטיהם, עכת"ד.

היוצא לנו מכל זה, שלא דוקא את פסוקי התנ"ך יש להטעים ולומר בניגוני הטעמים, כי אם אפילו במשניות יכולין לעשות כן.

אך עדיין צ"ב, למה דוקא בברכה זו נתנו בה טעמי מקרא יותר משאר ברכות הפטרה, דבר שלא מצינו בשום ברכה מהברכות.

תוכחת הנביאים לטובתם של ישראל

ויש לבאר, דהנה ברכה זו אשר בחר בנביאים טובים, היא הפתיחה לקריאת דברי הנביא, והכנה לזרו אותנו לשום לב אל דברי הנביאים שבאו לחזק דברי תורה. והגם שהם דברי תוכחה אשר לא בכל פעם הם ערבים לשומעיהם, דלפעמים ידמו כ"דברים רעים", אך צריכים לדעת ולזכור שבאמת כל דבריהם רק לטובה, וזהו יסוד גדול. דהנה דברי נבואתם של הנביאים היו מלאים דברי תוכחת ד', להוכיח את בני ישראל להשיבם מדרכם הרעה, למען לא תבוא הרעה עליהם ח"ו בגלל עונם, וע"י תוכחתם ואזהרתם האלו, הרבה פעמים לא החזיקו אותם לנביאים טובים, ונעשו שנואים על בני דורם, כדמצינו בירמיהו הנביא, שצדקיהו המלך סגר אותו בחצר המטרה, על שניבא על חורבן ירושלים, שתפול ביד מלך בבל, כמ"ש בס' ירמיהו (פל"ב). וכן מצינו בנביא זכריה בן יהוידע הכהן שהוכיח את בני ישראל באומרו (דברי הימים ב פרק כ"ד פסוק כ') "למה אתם עברים את מצות ד' וגו'" ואח"כ הרגוהו כמ"ש שם "וירגמהו אבן במצות המלך". ועל זה נאמר (איכה פרק ב' פסוק כ') אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא, (כמ"ש איכה רבה פרשה א' נ"א – ספרא בחקתי פרשה ב' ג'). ועוד כמה נביאים הרגו, כדאייתא במדרש אגדה (מטות פרק ל' ט"ו ואם החרש יחריש) שהקב"ה הוכיחם על ידי ירמיהו ע"ה, ובני ישראל רגמו אותו, ואבייהו הרג לאחיה השילוני, ומנשה בן יחזקיהו הרג את ישעיהו הנביא, עכת"ד המדרש, עיי"ש. וכל זה מחמת ששנאו את תוכחתם, ובשביל זה החזיקו אותם לנביאים רעים.

אמנם לאמיתו של דבר, הם היו נביאים טובים, הרוצים בטובתם של ישראל. וזהו כוונת "נביאים טובים" אשר בברכת הפטרה, דאף שלפעמים דברי תוכחתם ושבת מוסרם נראים כדברים רעים, עם כל זה למעשה הנביאים ותוכחתם טובים הם, שרוצים בטובתם של ישראל, לעוררם לשיפור מעשיהם ולקיום התורה. וזה כלל גדול לגבי אמונתנו בדברי נביאי אמת וצדק, שדבריהם רק לטובתנו, ולמען להדגיש ולחזק דבר זה תיקנו לומר ברכה זו דייקא לפני קריאת דברי הנביאים ולא לאחריה. מחמת שברכה זו הוי פתיחה וגישה לקריאת דברי הנביאים. וליתר שאת וליתר עוז, עוד הנהיגו הקדמונים לאומרה דייקא עם טעמי הקריאה, דבר שאין עושין אצל שום ברכות שעל ידי זה הכל יראו שהשוותה ברכה זו אל קריאת הנביאים גופא.

משא"כ הברכות שלאחר הפטרה, הרי הן אודות עניני גאולה העתידה, ואם כי ענינם גדולים ונשגבים, אמנם מאחר שאין הן מעניני פתיחה וגישה לדברי הנביאים, על כן לא ראו הקדמונים להנהיג בהן קריאת הטעמים, והבן.